Pospolité Čítanie.
Sošit 1.

Slovenské Memorandum roku 1861.

Na 50-ročnú rozpomienku

napísal

Jozef Škultéty.

S prílohou Memoranduma.

Nákladom Kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku
v Turčianskom Sv. Martine. — 1911.

Tlačil Kníhtlačiarsky účastinársky spolok.

I.

Kým v Uhorsku latina bola úradnou rečou, to jest kým snemy po latinsky rokovaly a vynášaly zákony, kým sa správa po latinsky viedla, súdy po latinsky súdily a školy po latinsky učily, nebolo tu národnostnej otázky, nijakých bojov medzi domášnymi národmi. Minulosť Uhorska je hodne krvavá: tu pre spory o trón, tu pre náboženstvo bývaly krvavé domášne boje, zas poddaní išli na pánov, mocní oligarchovia ruvali sa medzi sebou, alebo spravili odboj proti kráľovi: len pre národnosť nebolo, hoci od tisíc rokov bývalo tu viac plemien, nijakej otázky až do konca XVIII. stoletia, a spory, srážky pre ňu vypukly až v XIX. století, za našej alebo našich otcov pamäti.

A niet príčiny chváliť tú minulosť. Národnostnému boju vo vývine národov a civilizácie nevyhne sa, a keby sa u nás jedno-

*

druhé prvej bolo začalo trieť, lámať, pravdepodobne menej bolestí by sa bolo dostalo našim pokoleniam a voľnejší duchovný rozvoj by boly mohly mať už naše deti.

U západných Slovanov i u časti južných počiatky národného obrodenia na konci XVIII. stoletia pripisujú sa menovite i účinkom panovania cisára Jozefa II. Iste, do národnej tmy najmä Uhorska veľký tento človek musel hodne posvietiť. V Sedmohradsku, aby poznal pomery neuznaných, potlačených Rumunov, Jozef osobne zjavil sa ešte ako následník trónu; ako cisár vykonal ta dve cesty, býval i na službách Božích v rumunských chrámoch a všetky jeho nariadenia, posielané do Sedmohradska, boly trojrečové, popri nemčine tak rumunské, ako maďarské. U nás Slovákov spisovatelia jozefínskej doby (Hrdličkovci v Plachého *Starých Novinách)* začali spomínať „obživenú reč" slovenskú, obzerať sa, kde, v ktorých krajoch bývajú Slováci a koľko je i ostatných Slovanov. Keď stopujeme, kde sa vzal Bernolák, ktorý prvý pozdvihol slovenčinu za literárny jazyk a ktorému v zápätí šiel veľký básnik Hollý, prídeme tiež na účinky jozefinizmu. U Maďarov, čo ako opponovali jeho reformám, keď cisár umrel včas, neočakávane, ozval sa i taký hlas: „Nebyť jeho, len pozde alebo nikda by sme sa neboli dostali k svetlu. On nám zapálil fakľu,

aby sme mohli vidieť najväčšie pravdy."*) I českí historikovia hovoria: „Vše, co germanisačního úsilí v josefinismu skutečně bylo obsaženo, nebo co se do něho vkládá, nemohlo nám tolik uškoditi, jako nám josefinismus prospěl."**) Nemčina u Jozefa II. bola len prostriedkom vzdelanosti — nijakým cieľom; pri nej duchovný rozvoj zostal svobodným. Jozef „chcel stvoriť štát, a stvoril národy."

V Uhorsku poriadkom Jozefa II. opponovalo sa pod heslom „svoboda krajiny", ale keď cisár umrel neočakávane (20. februára 1790), tu aká radosť vypukla? Protivníci mŕtveho cisára výskali, že zemianske privilegia budú prinavrátené, majetky zemianske nebudú odanené, pred trestným zákonom sedliak zase nebude rovný so zemänom, bude zase stoličná samospráva, panský súd, vôbec stavovské poriadky, ktoré Jozef vyvracal. Povyťahovali mentieky v kuruckých časoch nosené, panie zavrhnuté uhorské čepce, oplecká, zástery, a gombári nestačili robiť šujtáše, zlatníci strieborné gomby. A, či z nejakého nepovedomého súvisu s tými národnými šatami, či zo strachu pred novými poriadky a pred nejakým novým cisárom Jozefom, začalo sa ozývať i „magyar nyelv!" (maďarská reč) a čo malo značenie majetkom alebo postavením,

*) Anton Szirmay: Historia Arcana, § 169.
**) V. Novotný: České Dějiny, I, str. 4.

išlo za týmto heslom. Na naliehanie stolíc snem (1790—91) i uzavrel uvedenie maďarčiny na miesto latiny, s tým obmedzením, že kto ešte nevie po maďarsky, môže užívať latinskej reči na sneme i pred úradmi. Stolice žiadaly maďarskú učenú spoločnosť, počas zasedania snemu vzalo vznik maďarské divadlo. Rozpínavosť išla tak ďaleko, že niektoré stolice v petíciach žiadaly pripojiť k Uhorsku Halič, ktorú Mária Terezia bola dostala pri delení Poľska, a uviesť i tam, Poliakom a Rusom, maďarčinu. Vidiac toto opojenie, Samuel Decsy v spise „Pannoniai Féniksz“ povedal: „Terajšiemu horleniu maďarského národa za materinský jazyk nemôže sa dôverovať, lebo vrelosť táto je nie z ozajstnej oddanosti k nášmu národnému jazyku, ale zo strachu, že ztratíme zemianske svobody, a kadenáhle zemianske svobody budeme môcť postaviť na pevný základ, hneď zabudneme na svoj jazyk.“ Lenže iní z píšucich ľudí maďarských nemali v úmysle ochladzovať rozpálené hlavy. Sám triezvy Kazinczy začal hovoriť o maďarskom vynaučovaní nemeckej, slovenskej, srbskej a rumunskej mládeže, o možnosti pomaďarčiť všetok verejný život. Vôbec prišlo do úžitku slovo *maďarčenie.*

A tým prestalo Uhorsko, ktoré nemalo národnostnej otázky, národnostných rozbrojov. Áno, heslom „maďarčenie!“ zvestovalo sa, že ná-

rodnostná otázka v Uhorsku bude zamotaná, ťažká, že pre ňu mnoho sĺz potečie.

Nasledovaly napoleonovské vojny. Vtedy, ako všeličo iné, zatíchol i maďarský pohyb. Po odstránení Napoleona obnovily sa agitácie za maďarský jazyk a začali spomínať *maďarský národný štát.*

Roku 1836 tretím zákonným článkom maďarčina bola už postavená vytisnúť ostatné krajinské jazyky. K netolerantnosti, ktorá od samého počiatku charakterizovala tento pohyb, pripojil sa i fanatizmus a v zápätí išly násilia. Stoličná vrchnosť miešala sa i do cirkvi; z Lajoš-Komárna Slovákov preto, že nechceli si dať vziať slovenské služby Božie, už roku 1827 bili verejne na dereši. Ešte pribúdalo výstredností od vystúpenia Kossutha ako novinára. Széchenyi, zdesený stavom vecí, v svojej reči v maďarskej akademii 1842. roku už karhá fanatikov, že iné jazyky k vôli maďarskému vytískajú ako nejakú nákazu. Priťahovať si iných a assimilovať je pre národ vraj dobrá vec; ale „kto len grammatiku učí, na všetko šnúry prišíva, všetko natiera na červeno, zeleno a bielo, či môže mať pre iných príťažlivosti? Alebo či má vyvýšenosti, potrebnej k assimilovaniu iných, kto si nectí u iného to, pre čo u seba požaduje úctu? Či je toho spôsobný, kto svojho hrdinského protivníka, preto že bojuje za svoju krv s takým odu-

ševnením, ako on za svoju, miesto aby ho v rytierskom duchu pozdvihol k sebe, pohansky napáda a nehanbí sa nízkym upodozrievaním pošpiniť jeho dobré meno?"*) „Niet azda krajiny na zemi — hovorí o niečo ďalej — kde by sa vysoká idea vlastenectva tak miešala s krajinskou rečou", a „niet ničoho odpornejšieho, ako prázdne, mizerné, na hriešnu hruď namazané vlastenectvo."

Bolo slabé i slovo Széchenyiho, zaniklo vo vlnách šovinizmu. I tí, ktorých on sám považoval za najtriezvejších (Deák!), vystúpenie jeho pripisovali rozorvanosti duše a s poľutovaním hovorili o veľkom človeku.

Slovenské národné povedomie vtedy už malo mocných kriesiteľov, poetov plamenného slova, povolaných zapáliť duše. Slovo Jána Kollára malo účinky v Slovanstve ďaleko na západ i na juh, ono burcovalo duchov i doma: jednako slovenskí národovci ostávali takrečeno jednotlivými ohňami po tmavých stráňach. Kým ľud nebol z poddanstva osvobodený, u nás pre národnostný pohyb nebolo massy — nemohol sa šíriť. Zemianstvo slovenské, okrem niektorých bielych havranov, išlo ta, kde duch spoločnosti sľuboval mu zachrániť privilegia, meštianstva u nás temer nebolo: národovci slovenskí mohli brať svojich rekrútov ozaj len z malého kruhu intelligencie,

*) A magyar academia körül. 1842, na str. 41.

hlavne z kňazov, učiteľov. Všetkých spolu ostávalo ich tak málo, že prichodilo im viac len brániť sa — miesto aby boli mohli robiť propagandu. Pritom, čo koľko protivníkov malo Slovanstvo v rozličných krajinách, so strany týchto protivníkov panslavizmom, strašidlom panslavizmu, neoperovalo sa nikde tak diabolsky, ako proti Slovákom. „Slovanské nebezpečenstvo", „úklady severa", „panslavizmus" je viac než storočná terminologia maďarskej politiky, či bolo treba zahubiť žiačkov na niektorej strednej škole pre ich prítulnosť k svojej materinskej reči a či vykonať niečo u dynastie

Aké boly účinky maďarizmu v slovenských krajoch v 20. a 30 tych rokoch XIX. stoletia, dosť dobre môžeme poznať i z dramatických prác Jána Chalupku. Predstavitelia a obrancovia slovenskej veci od svojich písacích stolíkov po prvý raz vystúpili roku 1842: išla deputácia so žalobami slovenskými do Viedne. Potom už nebolo ďaleko do roku 1848, keď slovenskí národovci na verejných shromaždeniach poučovali svoj ľud, z verejných shromaždení prednášali slovenské žiadosti a stalo sa, že za vec svojho národa chytili sa i zbroje.

To, čo rozumieme pod rokom 1848, bolo hnutie, akých málo zná historia. Od Sicílie na Paríž, odtiaľ cez Nemecko na Viedeň prišlo i do Uhorska. A v týchto všetkých krajinách,

kdekoľvek cítila sa nejaká národná alebo sociálna krivda, všade ožila nádeja teraz ju odstrániť. Vladári zas obávali sa, že eruptívne vyrazia z niektorých vrství spoločnosti i z celých národov túžby alebo i trpkosti dávno skrývané Na zvesť o parížskej revolúcii Széchenyi, ktorý inak predstavoval si vývin maďarského národa, smutný povedal: „Brat brata, plemä plemeno bude vraždiť bez milosti... Ach, môj život ztratený!“ Len Kossuthovi, ktorý v Uhorsku dostal sa na čelo politiky, bolo i more po kolená. Srbskej deputácii povedal: „Srbská otázka v Uhorsku len mečom môže byť riešená!“ Horvatom ešte spupnejšie: „Medzi nami môže rozhodnúť len meč!“ Mečom pohrozil i Rumunom na ich žiadosti v Krašove vyslovené, a proti Slovákom preto, že v svojom shromaždení 10. mája v Liptovskom Sv. Mikuláši formulovali žiadosti „pred kráľa, pred snem pred palatína a pred ministerstvo“, dal vyhlásiť štatárium. Len keď maďarská revolúcia bola už ztratená a jej vodcovia boli hotoví ponúknuť uhorskú korunu pre niektorého ruského princa cárovi, vtedy, 21. júla 1849, tri týždne pred Világošom, snem na svojom úteku už v Segedíne vyniesol zákon na uspokojenie nemaďarských národností.

Deák potom mal príčinu, 1861-ho roku, povedať: „Smutné udalosti minulého času

spôsobily škodné nedorozumenia medzi nami a našimi občanmi nemaďarskej národnosti... Sme odhodlaní urobiť všetko, aby tieto nedorozumenia boly odstránené..."

II.

Premeny a zdravšie pomery sľuboval Uhorsku tento rok 1861. Maďari rozhovorili sa o rovnoprávnosti. Prví ich publicisti písali, že „rovnosť osoby a právo národnosti sú nenenarušiteľné. Nech sa každá osobnosť národná zachráni pre velikú rodinu človečenstva, nech sa vzdelávaním svojej reči vyvinuje a pokračuje vo vzdelanosti." (Žigmund Kemény v Pesti Napló.) „Rovnoprávnosť nemaďarských národov musí byť taká, aby, porovnajúc svoj stav so stavom svojich súkmenovcov za hranicami uhorskej krajiny žijúcich. nemuseli preklínať svoj osud, že ich do Uhorska postavil." (Pesti Napló 1860, č. 277.) Jestli tak, predstavitelia nemaďarských národov nemohli sa neozvať. U Srbov ohnivý Miletić sa celkom pridal k maďarskej politike. Náš Jozef M. Hurban i roku 1848 na slovanskom kongresse v Prahe. hoci vtedy v Uhorsku život jeho samého bol už v nebezpečenstve, osvedčil proti krajnejšej mienke, že „dají-li nám Maďaři, co slušno, nemožno nám ... meč proti nim tasiti ... Žádosti naše k slovanskému sjezdu jsou, aby dal, co může, sympatii i srdce, aby

chránil jakkoli může, národnost naši proti Maďarům, jinak nežádáme nic více . . . Odtrhnouti se z nynějších poměrů, zrušiti tisícileté formy, třebas potlačující, není tak snadno."*) Teraz, roku 1861, Hurban složil pieseň:

Ktože by rozdvojil, čo sám Pán Boh spojil —
Slovákov s Maďarmi ktože by rozdvojil?

Na sneme, otvorenom 2. apríla 1861, v svojej povestnej reči o adresse Deák 13. mája hovoril: „Smutné udalosti minulého času spôsobily škodné nedorozumenia medzi nami a našimi spoluobčanmi nemaďarskej národnosti. Títo naši spoluobčania v záujme svojej národnosti a Horvatsko i v záujme svojho štátoprávneho postavenia majú požiadavky, ktoré ignorovať nemôžeme, ale ani nechceme. Sme odhodlaní urobiť všetko, aby sa nedorozumenia odstránily, a urobíme, čo bez rozkúskovania krajiny a bez obetovania jej samostatnosti urobiť môžeme . . . Žiadame si ustanovenia našich zákonov, ktoré by v tejto veci mohly byť na prekážke, podľa našich spoločných záujmov na základe spravedlivosti premeniť . . . My na základe úplnej rovnoprávnosti chceme rozviť a zabezpečiť náš ústavný život . . . Nezabúdajme, koľké nebezpečenstvá nás obkľučujú! Z udalostí mi-

*) Zd. V. Tobolka: Slovanský sjezd v Praze roku 1848, str. 140.

nulých časov zostalo v tejto vlasti mnoho nedorozumenia, mnoho rozhorčenosti . . .“

V búrkach rokov 1848—49 otužení a v nasledovavšom desaťletí zkúsenosťami obohatení slovenskí mužovia na počiatku vážneho 1861. roku založili noviny Pešťbudínske Vedomosti. V máji, keď Deák povedal svoju veľkú reč, v Pešťbudínskych Vedomostiach najmä z článkov Štefana M. Daxnera už bolo videť, že Slováci pripravujú sa k dôležitému kroku. A 6. júna i otvorilo sa tu v Turčianskom Sv. Martine slovenské národné shromaždenie, v ktorom sa uzavrelo, čo žiadajú Slováci pre svoje národné zabezpečenie od zákonodárstva krajiny.

Zabezpečenie národnej rovnoprávnosti v Uhorsku je hneď v záhlaví Memoranduma, ktoré potom skladá sa zo štyroch častí. V prvej časti žiadalo sa, aby osobnosť slovenského národa a vlastenskosť slovenskej reči pozitívnym zákonom a inaugurálnymi diplomami bola uznaná. „Akokoľvek u jednotlivca uznanie jeho osobnosti je prvou podmienkou občianskej svobody a rovnoprávnosti, tak medzi národmi uznanie národnej osobnosti je prvou podmienkou národnej rovnoprávnosti.“ V druhej časti žiadalo sa osobnosť našu národnú uznať v priestore tom, ktorý ona ako súvislá nepretržená massa skutočne zaujíma, pod menom horno-uhorského slovenského Okolia,

so zaokrúhlením stolíc podľa národností. Tretia časť je o slovenskej správe obce i stolice v slovenskom Okolí, o slovenských súdoch a slovenských školách — pri diplomatičnosti maďarskej reči. Predstavitelia Slovákov už roku 1849 spoločne s predstaviteľmi Rumunov a Horvatov predložili vláde vo Viedni memorandum, v ktorom žiadali v Uhorsku národnú rovnoprávnotť; teraz v štvrtej časti svojho Memoranduma Slováci tiež osvedčili solidárnosť s ostatnými nemaďarskými národmi krajiny. Za heslo svoje postavili: Jedna, svobodná, konštitucionálna vlasť a v nej svoboda, rovnosť i bratstvo národov!

O desaťročí, ktoré nasledovalo po 1849. roku, ťažko by bolo s uspokojením hovoriť. Ale toľko je pravda, že slovenská národná spoločnosť v tejto bachovskej äre neoslabla, naopak — zmocnela. Shromaždenie 6. a 7. júna pod martinskými lipami bolo toho svedectvom. Stefan M. Daxner, jeho spoludejatelia a horliví pomocníci v pripravaní shromaždenia sotva očakávali, že toľko národa, toľko znamenitých ľudí, vynikajúcich osobností dostaví sa na ich pozvanie. Po premožení maďarskej revolúcie v Uhorsku začal sa vládny systém, vychodiaci z národnej rovnoprávnosti — keby skoro nebol zabočil do germanizácie. Jednako pri bachovskej germanizácii išlo hlavne o to, aby štát bolo možno ľahšie spravovať; to nebolo

to, čo je dnes pri maďarizácii, ktorej ide o utvorenie veľkého maďarského národa. Za Bacha neterrorizovali, ľudia mali možnosť rozviť sa prirodzene. Z tých, ktorých rok 1848 našiel už ako prebudených Slovákov, i strední ľudia rozvili sa do 1860-ho v osobnosti, užitočné na svojej postati. Odpadnúť neodpadol nikto a z Thunových škôl pribudlo i mladých síl. Biskup Moyses nebol na tomto shromaždení, ale stál v úzadí pohotove, čakal na úlohu, ktorá sa mu dostane. Nuž a jeho, toto požehnanie tejto äry slovenskej, ďakovali sme tiež Bachovcom...

Osud samého Memoranduma bol nepriaznivý. Dňa 13. mája Deák hovoril ešte o nebezpečenstvách, obkľučujúcich Maďarov. Bolo to medziiným i pod dojmom trónnej reči, v ktorej cisár 1. mája v ríšskej rade s rozhodnosťou sa osvedčil proti maďarskému stanovisku. Po roku 1849 nálada vo Viedni bola hodne protimaďarská. Keď v lete roku 1850 za gubernátora do Budína postavili arcikniežа Albrechta, dispozície boly také, aby z Uhorska neostalo viac, ako zemepisný názov. Sedmohradsko odtrhli, postavili srbskú Vojvodinu, Rieku odlúčili, samé Uhorsko podelili na päť vicegubernií (Šopron, Prešporok, Košice, V. Varadín, Pešť) — temer dľa národnostných území. Ale Maďari už od kancellárstva Revického, od času cisára Franca, mali stále re-

zervy vo Viedni. I po roku 1849 členovia
konzervatívnej aristokracie postupne zaujímal
vplyvné miesta pri dvore a v značnej mier
ich bedlivej činnosti treba pripísať, že proti
maďarská nálada hore skoro oslabla. Neunavn
boli najmä po vojenskej porážke Austrie roku
1859. Oni mali účasť na oktobrovom diplome
oni pripravili Deákovi cestu k cisárovi. Kon
zervatívci hrali rollu Maďarov lojálnych, smieru
júcich, vyrovnávajúcich; emigrácia zas, na
čele s Kossuthom, konšpirovala, podkopávala
Konzervatívci dobre hrali svoju rollu, a pre
konšpirátorov boly priaznivé europejské po
mery. Po krymskej vojne, v ktorej nevďačne
zachovala sa proti Rusku, Austria ostala
v Europe izolovaná: Napoleonovi III. ľahko
bolo pripraviť jej v Taliansku porážku. A
vtedy zbrojil ešte Garibaldi, nová vojna bola
možná pre Veneciu, a na severe číhalo Prusko
Napoleon III., Gorčakov, Prusi, Cavour, Gari
baldi, všetci robili Viedni strach a tým po
máhali jednému i druhému krýdlu maďarských
politikov. Emigrácia predstavovala vec, že
v Uhorsku je všetko hotové k povstaniu
Nečudo, že vo Viedni boli klátiví. Probovali
proti maďarským snahám v Uhorsku všeličo
ale ničoho rozhodného. V Pešti pánom nebolo
ťažko zbadať, aké priaznivé sú pre nich okol
nosti. A to spečatilo osud slovenského Memo
randuma. Keď deputácia slovenských náro

dovcov išla s Memorandumom pred krajinský snem, už našla takú nepriazeň, ako by Deák svoju reč zo dňa 13. mája, ktorou k takému kroku veru náležite povzbudzoval, ani nebol nikda povedal. Už necítili potreby „odstrániť nedorozumenia, spôsobené smutnými udalosťami minulých časov!“

Taký istý neúspech malo i uzavretie srbského národného kongressu — zostalo nevybavené.

Hurban onedlho vo Vacove mohol rozmýšľať o tom, s kým to Pán Boh spojil Slovákov, a Miletićovi v tom istom vacovskom väzení zaľahla na ducha večná tma . . .

Proti turčiansko-sv.-martinskému slovenskému Memorandumu boly agitácie i hneď po jeho formulovaní i pozdejšie. Zadieralo sa i do slova „okolie“ „Keď toľké stoletia — stojí o Okolí v samom Memorande — v ústavnom Uhorsku dištrikty Kumánov a Jazygov, mestá hajdúcke, 10 obcí kopijníkov, 16 miest spišských a 44 stolice, ako osobitnou municipálnou správou nadané korporácie, mohly jestvovať bez najmenšej nesnádze pre vlasť; keď pred rokom 1848 vlasť naša v svojej vnútornej organizácii bez najmenšieho nebezpečenstva celosti a jednoty svojej mohla byť rozdelená na štyri dištrikty: prečo by slovenský národ, tvoriaci súvislý celok, v priestore tom, ktorý mu príroda sama vyznačila,

pri nastávajúcom organizovaní krajiny a stolíc, očakávanom od zasedajúceho snemu, nemohol najsť miesta v našej vlasti ako jedno hornouhorské slovenské Okolie?“ K tomuto môže sa doložiť, že v rozličné časy boly aj iné podelenia. Tak cisár Jozef II. podelil Uhorsko na kráľ. komisariáty, a to na základe národopisnom a s namerením decentralizovať krajinu; slovenské kraje maly sídla v Nitre, Baňskej Bystrici a v Košiciach. No od Jozefa II. môžeme prejsť hoci ku Kossuthovi, modle maďarskej politiky. Keď more už nebolo mu po kolená, po roku 1849, v emigrácii, keď miesto meča odvolával sa na práva ľudu, Ludvik Kossuth vypracoval plán východnej konfederácie. Vychodiac zo zásady, že človek má neodcudziteľné právo spolčovať sa so svojimi bližnými na ochranu svojich mravných i materiálnych práv, Kossuth ustanovuje, že ako ľudia jedného náboženstva spolčujú sa pestovať a ochraňovať svoje náboženské záujmy, také isté práva prislúchajú im i vo veci ich národnosti. „Tým cieľom — vlastné slová Ludvika Kossutha — občania vlasti, prináležajúci k jednej alebo druhej národnosti, v záujme svojej národnosti nech sa spolčia podľa obcí. Skrze povereníkov nech sa spolčia po okoliach a okolia nech sa gruppujú do národného celku. Potom nech sa organizujú dľa svojho najlepšieho náhľadu. Nech si vyvolia národ-

ného náčelníka, ktorého si môžu nazvať vojvodom, hospodárom alebo inak... Štát od takéhoto spolčenia žiada len toľko, aby jeho skutky a osvedčenia boly verejné."

Viditeľné, že je tu viac autonomie, viac samostatnosti, nežli by bolo mohlo byť v turčiansko-sv.-martinskom slovenskom Okolí. A rozumie sa, že v takejto východnej konfederácii malo byť i Uhorsko. Kossuth vzhľadom na Uhorsko a jeho budúcnosť vypracoval plán konfederácie.

Toto bolo skoro po roku 1849. V septembri 1860 zas, teda už po Solferine, po prehratej vojne, keď Austria bola už slabšia a maďarské nádeje väčšie, výbor maďarskej emigrácie v Turíne vydal memorandum, v ktorom usporiadať Uhorsko žiada — dľa stručného môjho výťahu — na takomto základe:

Každá obec sama si určí úradnú reč i vyučovací jazyk svojej školy. Stolica väčšinou hlasov ustanoví si reč administrácie, a v tejto reči povedie sa i dopisovanie s vládou, vláda v tej reči odpovie a vydá svoje nariadenia. V parlamente vyslanci môžu hovoriť ktoroukoľvek z krajinských rečí. Obyvatelia krajiny v záujme svojej národnosti svobodne môžu sa spolčovať, môžu si voliť národnostného náčelníka a nazvať si ho vojvodom, hospodárom alebo inak: štát žiada od nich len

toľko, aby publikovali svoje uzavretia a skutky.

Tieto punkty turínskeho memoranduma prešly i do návrhu *podunajskej konfederácie*, ktorá tiež preto bola narádzaná, aby sa v nej mohla zabezpečiť budúcnosť Uhorska. Podunajská konfederácia mala byť štátnym spolkom Uhorska s podunajskými Slovanmi a Rumunmi, Kossuth v takom spolku videl bezpečnosť Uhorska a po rokoch žalobne napísal: „Jestli by mňa maďarský národ nebol zanechal v mojich snahách, nameraných k osamostatneniu vlasti, idea istotne vydobyje sa sama sebou a uhorská vlasť pred strašnými zkúškami ... bola by sa zachránila.“*)

Na návrh podunajskej konfederácie Kossuth dal svoj podpis 1. mája 1862, teda už po „patriotickej“ vojne, ktorú boli podnikli proti slovenskému Memorandumu. Skoro rok po turčiansko-sv.-martinskej formulácii bol ešte osnovaný maďarský plán samým Kossuthom, dávajúci nemaďarským národom Uhorska väčšiu autonomiu, nežli by Slováci boli mohli mať v svojom Okolí. Na sneme, otvorenom 2. apríla 1861, zprvu mala väčšinu strana Deákovi opponovavšia a jej vodcom bol gróf Ladislav Teleky, divným spôsobom v januári vrátivší sa z emigrácie. Daxner v apríli bol ešte v štátnej službe, v Kállove, kde Edmund

*) Kossuth Lajos: Irataim az emigrációból, III, str. 739.

Kállay, prívrženec grófa Telekyho, znal obsah hotového Memoranduma, a raz, keď prišiel z Pešti, zvestoval Daxnerovi, že Teleky bude podporovať na sneme slovenské žiadosti. Ale keď Slováci predložili snemu svoje Memorandum, Ladislav Teleky už nežil. Pozdejšie vyšlo na javo, že Teleky v emigrácii bol hotový dať nemaďarským národnostiam v Uhorsku celú provinciálnu samosprávu. A hodno zaznamenať, že ešte i roku 1868, dľa návrhu zákona, ktorý menom snemového národnostného odboru barón Jozef Eötvös vypracoval, administratívne bolo možno sriadiť celé národnostné okolia; ale proti tomuto návrhu vraj bola by bývala veľká oppozícia, preto sám Deák vypracoval nový návrh, a tak povstal zákonný článok XLIV: 1868, takzvaný národnostný zákon, so svojím úvodom o jednom národe.*)

Ale keby Daxnerovo Okolie ani nebolo bývalo tak vtelené, až vrepené do krajinského organizmu, ako je, keby súdy jeho neboly patrily pod najvyšší súd krajinský, správné jeho vrchnosti pod krajinské najvyššie správné dikasteria, keby jeho mládež po odbavení slovenských stredných škôl ani nebola bývala odkázaná na maďarskú univerzitu a keby Okolie nebolo bývalo pripojené ku krajinskému celku ani maďarskou diplomatickou

*) Ferenczi Z.: Deák élete, III, str. 361.

rečou: i tak by len zlomyseľnosť bola mohla hovoriť o trhaní krajiny, keď i meno slovenskej koncepcie bolo *horno-uhorské* slovenské Okolie. Slovo „horno-uhorské“ viditeľne ukazuje, že Slováci chceli mať čiastku v celku, nie odtrhnutý celok.

Keď sa vo Viedni klátili, Maďari vybadali, že oni nemaďarským národom splniť nepotrebujú ničoho, že za čas ešte už dostačí robiť len sľuby, a potom v *národnom* štáte, ktorý už pripravovali, pri *jednotnom národe*, pre Nemaďarov nebude miesta. Maďarským politikom nebolo ťažko vybadať, ako naháňajú vodu na ich mlyn sily vonkajšie.

Zo zaujatosti za východných kresťanov Rusko roku 1853 prišlo do rozopry s Tureckom. Ruská armáda obsadila kniežatstvá Moldavsko a Valašsko, kým Turecko nesplní žiadosti cára Mikuláša; ale Turecko, posmelené západnými mocnosťami, vypovedalo Rusku vojnu. Francúzsko a Anglia i so Sardíniou šly do vojny po boku Turecka, proti Rusku. Austria žiadala, aby ruské vojsko odišlo z podunajských kniežatství, a potom ona poslala ta svoju armádu, hoci po rytierskej pomoci, ktorú v maďarskej revolúcii mala od ruského cára, celý svet očakával, že Austria teraz, v krymskej vojne, aspoň nevystúpi proti Rusku. A týmto osudným omylom svojím ona dostala sa do položenia, v ktorom na celú pe-

riodu veľkých udalostí bola odsúdená len znášať ztraty. Vojenské katastrofy Austrie roku 1859 i 1866 boly následkom jej omylu v krymskej vojne a či následkom tiež nedobrej, pomstivej politiky Gorčakova. Táto politika pomsty dala vyrásť v centre Europy Nemecku v takú obávanú moc, akou je ono dnes. K aktu z roku 1867, ktorým Maďari dostali nemaďarské národy Uhorska do svojej úplnej moci, k aktu, ktorý dnes nestranní historikovia nazývajú najosudnejšou udalosťou rakúskych dejín z druhej polovice XIX. století, k aktu tomuto iste viac dopomohol ruský kancellár Gorčakov, nežli generál Klapka, manévrovavší vo vojne roku 1866 so svojou maďarskou legiou medzi Sliezskom a našou trenčianskou Čadcou. „Čo by bolo bývalo z uhorskej ústavy — možno čítať i v známej maďarskej millenárnej historii*) — keby sa v päťdesiatych rokoch absolutizmus a v šesťdesiatych provizorium neboly dopúšťaly v zahraničnej politike chyby za chybou!“

No dnes — práve pre to hrozivé postavenie Nemecka v centre Europy — Austria stala sa europejskou potrebou. Každej západnej države, ktorej by neprospelo, keby sa Nemecko rozprestrelo až do Triestu, na Adriu, veľmi záleží na udržaní Austrie a ona každá bude spojencom Viedne proti maďarským separati-

*) X, str. 537.

stickým a rozpínavým snahám, ohrožujúcim postavenie Habsburgov v Trieste. Ohrožujúcim v takom smysle, že keby Austria dopustila odtrhnúť sa Uhorsku, tým ztratila by oprávnenosť na ďalšie jestvovanie a jej nemecké zeme až po Triest by hneď zabralo Nemecko.

Silou inostranných pomerov Austria je teraz mocou, akou málokedy bola. A tým určuje sa i politika nemaďarských národov Uhorska. Nie tak dávno špekulovalo sa na zaniknutie Austrie; keď očakávala sa posledná východná vojna, i reálni politikovia dovolili si predpovedať, že po rozdelení Turecka príde rad na rozdelenie Austrie. Nuž a z toho vyšlo? Po všetkom tom, čo súviselo s východnou vojnou, Austria na slovanskom juhu o dve provincie sa rozmnožila...

Politika nemaďarských národov Uhorska tu predpisuje sa silou okolností... Od dynastie závisí, či sa uvedenie všeobecného volebného práva i v Uhorsku nebude odťahovať. Ak raz uvedie sa, postupne prídeme i my Slováci k tomu, čo naše Memorandum žiadalo. Prídeme k tomu v úplnejšom spôsobe — lebo pred 50 rokmi pôvodca Memoranduma nemohol staväť na všeobecné volebné právo; prídeme pri všeobecnom volebnom práve — ako nás poučuje politická literatúra posledného desaťročia — nevyhnutne k národnej

samospráve, a bude možnosť zachrániť i rozsypané, od celku odtrhnuté slovenské osady.

Teraz, od 10—12 rokov, v Rakúsku spisba a rozličné verejné shromaždenia, odbývané obyčajne pri účasti a poradách znamenitých ľudí, univerzitných professorov, právnikov, historikov, sociologov, národných hospodárov, vôbec teoretikov, ktorým v stopách chodievajú zákonodarstvá, vypracovaly, ustálily, aká bude naša štátna sriadenosť pri všeobecnom volebnom práve. Austriu predstavujú nám, ako demokratickú federáciu národov (spolkový štát). Historicko-politické individuality (štáty, korunné zeme) a historické hranice prestanú: základom bude národná samospráva v obci, v okrese. Všetky okresy, kultúrne a hospodársky jednotné, budú tvoriť celok, ktorý všetky svoje národné diela samosprávne bude vybavovať. Účastníci slovenského národného shromaždenia z roku 1861 neprepadli pred budúcnosťou. Ona potvrdila ich koncepciu a ju rozvíja.

V reči svojej, ktorou na martinskom shromaždení pred päťdesiatimi rokmi odôvodňoval návrh Memoranduma, Štefan M. Daxner vychodil zo základnej myšlienky, že ako v otázke o právach človeka, v otázke, ktorá vybavila sa zrušením poddanstva, privilegovaná stránka odvolávala sa na legitimnosť, na stav zákonitý: tak i národ, požívajúci

práva na ujmu inému národu, opiera sa o bašty zákonitosti, ktorou mu raz tie práva prisúdené boly. No zákony, čiže takzvaný stav zákonitý, pochodia od ľudí, práva človeka a národa sú od Boha. Tamtie sú urobené a bývajú menené, tieto sú s nami zrodené, večné.

Ak sa národ zachová, zrušia sa zákony na jeho ujarmenie vyhútané! Všetky poriadky vo svete teraz tak veľmi sa menia, že panovanie človeka nad človekom, národa nad národom postupne stane sa nemožným. Rozvojom priemyslu nepredvídane podkopávajú sa staré základy spoločnosti. Kde pomery v štáte sú prirodzené, zdravé, tam štátne prostriedky vynakladajú sa na vzdelanostné ciele všetkých občanov, všetkých jazykov: v Uhorsku i dane Slovákov, Srbov, Rumunov, Nemcov, Rusov, Slovincov idú len na maďarské školy, na maďarské akademie, na maďarské divadlá, na podporu maďarských spisovateľov. Tým ako napomáha sa vzrast a rozvoj maďarského národa, tak hatí sa každý pokrok Slovákov, Srbov, Rumunov, Rusov, Slovincov: oni akéhokoľvek vzdelania v svojom národnom jazyku môžu dosiahnuť len zo svojich privátnych prostriedkov — ak im totiž ešte aj ináč neodoberú možnosť. No až podivuhodne rozvíjajú sa praktické vedy, a tým moc človeka nad prírodou je čo deň väčšia. V priemysle je celá revolúcia. Para,

elektrika, železnica, telegraf čo deň rozmanitejšie môže sa používať a i najbiednejší človek dostáva možnosti hýbať sa, probovať svoje sily. Všetky vymoženosti tejto doby sú takej povahy, že viac-menej môže sa ich každý chytiť a urobiť si z nich prostriedok svojho prospievania, svojej samostatnosti. Držať človeku človeka v potlačení bude každým dňom ťažšie. I spoločenský rozvoj je taký, že pomocníci našej národnej spravedlivej veci zjavujú sa i tam, kde by sme ich najmenej boli predpokladali.

Snemová komisia už roku 1860 ustálila, že „všetci občania Uhorska bez ohľadu na jazyk tvoria v politickom ohľade len jeden národ, a to historickému pochopu uhorského štátu zodpovedajúci jediný a nerozdeliteľný maďarský národ.“ Na tejto téze založili potom roku 1868 i takzvaný národnostný zákon. „Touto vražedlnou naukou a fikciou — napísal v 80-tych rokoch pôvodca nášho memoranduma — postavili alternatívu, že alebo nemaďarské národy tejto vlasti musia byť mravne vykynožené a pomaďarčené, alebo vlasť táto musí sa rozpadnúť na toľko vlastí, koľko jesto v nej národov právo života majúcich. Naukou tou inaugurovali vo vlasti našej stálu borbu na smrť a život medzi národmi, dokým alternatívy tej jeden alebo druhý spôsob nezakončí borbu.“*)

*) Slovenské Pohľady 1892, str. 459.

Pri všeobecnom volebnom práve východ z tohto strašného položenia môže byť smierujúci, vyrovnávajúci protivy. Ale uskutočniť všeobecné volebné právo je svrchovaný čas!

Pod dojmom toho, čo videl v Martine 6. a 7. júna, poet slovenský zaplesal:

Tak mi je voľno, tak sladko, milo,
ako by vskutku Slovensko žilo...
Zdá sa mi, Kriváň že zora zláti —

Účinok martinských dní na Slovákov taký bol vôbec. Býva v živote národov, že na výsledok sa ani nehľadí, uspokojí sám obodrujúci fakt. Memorandum, ako osvedčenie vzchápajúceho sa národa, samo v sebe malo značenie. Priebeh porád ukazoval pripravenosť, rozvité sily, mužov, ktorým chybuje len pole. Hurbana ako neodolateľného rečníka obdivovali zvlášte prítomní nenárodní zemäni turčianski. Z mladého pokolenia prebudených Slovákov zpod martinských líp nejeden odniesol si dojmy na celý život vzácné. Hotoví ľudia, starší, vrátili sa domov ako by boli nabrali novej sily k činnosti.

Poznať to i v literatúre slovenskej. Sládkovičovi začala sa nová perioda jeho tvorenia; Chalupkove niektoré básne sú pravdepodobne i staršie, ale na verejnosť zväčša za-

týmto povychodily; Kuzmány tiež vrátil sa k tvorbám poetickým, burcujúcim národ, ku ktorým bol vzbudený udalosťami roku 1848. Viktorín uznal za možné vydať hlavné diela Jána Hollého.

Roku 1863 už otvorila sa Matica Slovenská, tiež v Martine, ktorý stal sa ohnišťom slovenského života. V Matici, možno povedať, vykonalo sa spojenie, sjednotenie národa, vierovyznaním deleného a tým v účinkovaní hateného. Jej auktoritou ustálil sa slovenský spisovný jazyk.

Duch Memorandumom vzbudený dal vznik i gymnáziam slovenským. Vôbec účinky jeho bolo poznať v slovenskom duchovnom živote.

Hatiaci tlak politický skoro prešiel v prenasledovanie, a prenasledovanie s prudkosťou bolo dovedené na najvyšší stupeň. Počtom ešte vždy slabá eklézia slovenská neochabla znateľnejšie ani vtedy. Po zničení slovenských gymnázií citeľne škodilo nášmu rozvoju, že rodičia za čas temer prestali dávať svojich synov do škôl. V podobných duchovných bojoch postaveným obyčajne dostáva sa inostrannej podpory; na pr. Rumunom vychovali nejedného národného pracovníka nielen vo Francúzsku, ale i v Taliansku: Slovákom ani v toto najväčšie prenasledovanie ich národných snáh nepomohol nikto inostranný, hoci proti nim so strany protivníkov najviac

sa operovalo panslavizmom. U Slovákov slovanské vedomie je vzácné tým, že v ťažkých chvíľach dodáva ducha, a oni, dá Boh, ani ho neprestanú pestovať: no „panslavizmus", v Uhorsku rozkrikovaný a slúžiaci za zámienku politického prenasledovania, u Slovákov sa nedokazuje... Posledného času opäť množia sa nám študenti a pribúda mladých pracovníkov na tvrdej, ale milej roli.

Spomínajúcemu slovenský dej 1861-ho roku mihá sa pred očami obraz shromaždenia pod martinskými lipami... Nebola náhoda, že prvý slovenský národný kongress odbýval sa v Turčianskom Sv. Martine. Keď návrh Memoranduma už bol hotový a vec pri pravená i v „Pešťbudínskych Vedomostiach", ešte zostávala neľahká otázka: kde by bolo možné shromaždenie? Štefan M. Daxner písal do Martina, Jankovi Jesenskému, hlavnému slúžnemu dolno-turčianskeho okresu. V Martine žilo viac dobrovoľníkov z roku 1848—49, národne prebudené meštianstvo malo horlivých predstaviteľov v Andrejovi Švehlovi, Šimkovcoch, Galandovcoch, Kohútovcoch Lilgovcoch, Ďarmekovi, Kunayovi; do Martina dobrým duchom zavievalo i z Dŕžavia turčianskeho a z rodiska Jána Kollára, Mošoviec; roku 1861 v Martine býval už, ako advokátsky pomocník, Pavel Mudroň, ktorý na pr. aby sa zabezpečil úspech

slovenského ochotníckeho divadelného predstavenia, vedel obetovať svoj trimesačný plat.*) Ešte pred Daxnerovým listom Jesenskému, v Martine už bol sa zjavil Samuel Štefanovič agitovať za shromaždenie. Tak 9. mája mesto naše vynieslo svoje pamätné uzavretie:

„Na návrh pána Andreja Švehlu, zaslúžilého mešťana Turčianskeho Sv. Martina, pri shromaždení meštianstva slávneho tohoto mestečka, dňa 9. mája 1861 držaného, aby sa do porady vzalo, čo by sa v prospech slovenského národa v Uhrách pri sneme uhorskom, teraz zasadnutom, urobiť malo, uzavrelo sa nasledovne:

Keď do povahy vezmeme, že snem teraz zasadnutý za svoju hlavnú úlohu uznáva vyrovnanie a urovnoprávnenie národností v Uhorsku; keď s druhej strany uvážime, že žiadosti národov uhorských sa len tak povoliť môžu, jestli sa poznajú, poznajú sa ale len tak, jestli sa vyslovia: tedy uznávame za dobré, aby sa i národ slovenský z ohľadu tohoto urovnoprávnenia svojho hlásil. Čo sa prostriedku týka, akým by sa toto vykonalo, uzavrelo sa, aby sa vyzvali všetci národovci slovenskí v Uhrách ku schôdzke do tohoto hlavného mesta slávnej tejto stolice Turčianskej, ku porade o usporiadaní žiadostí Slovákov, na základe svornosti všetkých národností v Uhorsku a na základe jednoty celého

---

*) Slovenské Pohľady 1911, str. 168.

Uhorska. K tomuto cieľu sa ďalej ustanovilo, že sa uzavretie totò kroz časopisy slovenské a maďarské uverejní, schôdzka táto sa na 6. júna t. r. ustáli a spolu prvému viceišpánovi slávnej tejto stolice Turčianskej v známosť uvedie.

V Turčianskom Sv. Martine, dňa 9. mája 1861. Andreas Košša, rychtár; Daniel Thomka, boženík; Ján Šimko, notáriuš; Martin Gallo, výborník; Pavel Hulej, výborník; Ján Revala, výborník; Samuel Šimko, výborník; Ján Kramár, výborník; Ondrej Švehla, Ján Koreň, Pavel Mudroň, Ján Kožehuba, Samuel Ďarmek, Ján Belička, Pavel Švehla, Aloiz Kerk, Ondrej Osadský, Peter Šípka, Ján Švehla, Pavel Gallo, Matej Jankovič, Ďorď Bukva, Samuel Šípka, Ján Kohúth.

A Slováci dohrnuli sa na martinské pozvanie. „Hluchí nečuli, čujúci bežali“, povedal Sládkovič.*) Za predsedu vyvolený Ján Francisci najprv prejavil žiaľ nad neprítomnosťou Michala M. Hodžu, nepriazňou prenasledovaného; lebo nové toto vystúpenie slovenského národa malo by sa vraj i tým priviesť do spojitosti s účinkovaním Slovákov 1848-ho roku, že by i tomuto shromaždeniu predsedal predseda liptovsko-sv.-mikulášskeho slovenského národného shromaždenia z roku 1848. Zatým, unesený dojmom, vzbudeným prítomnosťou predstaviteľov temer zo všetkých slo-

*) Andrej Sladkovič: Svätomartiniada, I.

venských krajov, Francisci tlmočil radosť, že vidí národ svoj slovenský „od pádu ríše veľko-moravskej po prvý raz v celosti svojej shromaždený“. Účinok predsedových slov bol silný. I ďalší rečníci hovorili o „citoch nepoznanej dosiaľ radosti“ (Ján Palárik) a taká nálada zostala poradám na celé dva dni. Čokoľvek bolo, čo županov Martina Szentiványiho, baróna Šimona Révayho a krajinského vyslanca Jozefa Justha priviedlo do Martina, ale i oni predstavovali sa ako Slováci, hovorili o „našom slovenskom národe“ a shromaždenie Szentiványi narádzal nazvať „shromaždením slovenského národa v Uhrách“. V priebehu rokovania po obidva dni bolo hodne pamätných momentov. Slovenskí národovci, ktorí pripravili i vykonali tento historický dej, zasluhujú vďaky potomstva. Mne už rozmery stručných týchto náčrtkov nedopúšťajú rozprestierať sa. Ale rozpomienka táto 50-ročná nie je posledná príležitosť hovoriť o nich. Oni, dejatelia naši memorandumoví, patria slovenskej historii, pamäť ich nezanikne. Ich postavy z väčšej časovej vzdialenosti vystúpia ešte viditeľnejšie, príťažlivejšie.

Zvečnelým už i živým ešte memorandistom sláva v slovenskom národe!

50-ročná pamiatka.

„Národnie Noviny“ 3. júna 1911 vyšly s článkom Svetozára Hurbana: *„Vôľa k celku. Polvekové jubileum Memoranda“*; v článku bolo možno čítať:

„V historii národov bývajú jednotlivé momenty, chvíľky, zrazu sa zjavivšie úkazy, krátke pomerne k životu národa periody, ktoré viac vykonaly, ako celé stoletia evolucionálneho pohybu ... Áno, čo niekdy veľmi dlho ležalo pod zemou, zarazené akousi suchotou a neplodnou vrstvou mŕtviny, razom počne klíčiť, ožije, rastie, plody vydáva. Psychologia národov, ako organických celkov, je veda ešte veľmi málo a zle obrobená. Historia drží sa viacej zovnútorných dejov, historických osobností, katastróf, miesto aby vnikala do vnútorných priehlbín národa a hľadala vnútorné pramene, motívy národnej existencie. Pozrime sa len na svoj, ešte hlboko obezdolený národ slovenský. Keby sme boli čakali na postupný vývin, na tichú evolúciu, na prirodzené, tiché hladké zosilňovanie, iste nebolo by sa tak skoro pretrhlo temné živorenie, ktoré králilo nad našou otčinou od nepamäti.

Jeden z takých nárazov národných, ktoré pomkly dielo slovenského národa, bolo svo-

lanie a zasedanie „Národného slovenského shromaždenia“ dňa 6. a 7. júna 1861 pod lipami turčiansko-sv.-martinskými. Ako by sám Boh bol položil ruku na ústa a uši národa s mohutným „effata“. Viditeľný rezultát tohoto veľkého politického činu bolo **»Memorandum«**, v ktorom obsažené boly v krátkosti žiadosti slovenského národa. Akt diplomatický, štátnický, kardinálny, s veľkou múdrosťou politickou, s charakternou otvorenosťou a pravdivosťou, osnovaný a formálne bezúhonno sostavený. Z týchto vysokých vlastností neubiera mu ani jotty smutná skutočnosť, že čez celých 50 rokov nebola vyplnená a uskutočnená ani najmenšia žiadosť, ba naopak, povstaly v polveku také štátne inštitúcie, zákony, nariadenia, také skutky a machinácie, ktoré proti nemu priamo čelia a ešte i zbožné želania vyzdvihujú. No, pol stoletia nie je také obdobie, v ktorom by sa mohla präskribovať *vôľa národa k celku*. Sú veci osnovné, kardinálne, ktoré vôbec nepodliehajú nijakému zastaraniu (präskripcii), ktoré patria k dielam „sub specie aeternitatis“ (pod zorný uhol večnosti). K takýmto dielam prináleží veľké, geniálné, charakterné, duchovne silné dielo našich otcov z roku 1861, a ako jeho základ i korunovanie: „Memorandum“ národa slovenského.

No, okrem tohoto viditeľného rezultátu

bol ešte i druhý, menej viditeľný, ale nie menej dôležitý a na veky sa opierajúci. Otvorily sa tak dlho zanemené ústa a vyriekly slovo života, slovo všenárodnej, pevnej, nezahladiteľnej vôle k životu, dôstojnému národa, jeho váhe, prešlosti a zvlášte budúcnosti. Slovo, následok effata, bolo také mocné, že z úst zastaralého protivníka, od detstva renegovaného veľmoža, vynútilo priznanie: *„môj milý slovenský národ“* ...

V živote národa sú zriedkavé momenty, ktoré znamenajú skutočný zvrat, podjem a položenie základného uholného kameňa.. Zabúdať na také momenty bolo by toľko, ako zabúdať na samých seba a zvlášte zabúdať na prácu, život, utrpenie a námahy bezprostredných našich predkov.“

Na 50 ročnú pamiatku, ktorá mala nám padnúť na 6. a 7. júna 1911, upozornily i „Slovenský Denník“ a iné naše časopisy; „Národný Hlásnik“ vyšiel s článkom Pavla Mudroňa.

V Turčianskom Sv. Martine slovenská táto pamiatka svätila sa 5. júna v dvorane Národného Domu. Slovenský Spevokol otvoril slávnosť krásnou našou piesňou Sládkoviča a Bellu: *Slovenský brat. Pavel Mudroň,* svedok, účastník a notár slovenského národného shromaždenia pod martinskými lipami, v dôkladnej reči vysvetľoval slovenské Memorandum a zakľúčil svoju prednášku:

„Päťdesiat rokov je už tomu, ale tejto žiadanej rovnoprávnosti podnes nadarmo čakáme.

A máme sa preto vzdať týchto našich, na božskom i ľudskom práve rovnako založených žiadostí?

Nie! My sme o oprávnenosti týchto žiadostí hlboko presvedčení a na ich vydobytí zákonnou cestou vždy pracovať musíme. Preto nezabúdajme na naše Memorandum, žiadosti v ňom obsažené nielen my v živej pamäti držme, ale i našim potokom ich sdeľujme, zakiaľkoľvek ich uskutočnenými neuvidíme.

I na terajšom sneme počuli sme slovo z úst Fraňa Kossutha, vodcu strany neodvislých, že Uhorsko by sa malo stať východným Švajčiarskom. Vo Švajčiarsku žijú vo svornosti a príkladnej shode tri národy: nemecký, taliansky a francúzsky, a pri úplnej národnej rovnoprávnosti tvoria jeden nerozdeliteľný švajčiarsky štát. Tak by to malo byť i u nás, a vtedy by bolo Uhorsko mocné a odporu schopné proti každému vonkajšiemu nápadu. Pravda, na terajšom sneme napadli Fraňa Kossutha preto, že by z Uhorska chcel utvoriť východné Švajčiarsko; ale je to predsa znakom času, že ľady, rovnoprávnosti národov v Uhorsku oproti sa staväjúce, začínajú sa pomaly topiť.

Preto verme pevne, že žiadosti nášho Memoranduma prv-neskôr predsa sa splnia.

Nech žije rovnoprávnosť národov uhorských!“

Po Pavlovi Mudroňovi zase vystúpil Spevokol. Potom *Jozef Škultéty* čítal o pôvode, osude a účinkoch Memoranduma. Slečna *Margita Izáková* rečnila z básne Ľudovíta Kubányho: Deň 6. a 7. júna roku 1861 v Turčianskom Sv. Martine.

Výročná pamiatka Memoranduma v Turčianskom Sv. Martine od polstoletia riadne zasvätila sa vychádzkou do prírody. Nasledujúceho dňa, 6. júna, zakončiť slávnosť 50-ročnej pamiatky teraz tiež išli sme pod Stráne, kde počúvali sme o Memorandume reči Matúša Dulu, Pavla Mudroňa, dr. Jána Vanoviča, dr. Jána Mudroňa, dr. Milana Ivanku, Jozefa Košinu, Jána Osadského, dr. Jura Janošku a Jána Meličku. Popri milých, vzácnych rozpomienkach reči boly venované prítomnosti i budúcnosti.

50-ročnú pamiatku dôležitého slovenského deju zasvätili i hostia v Luhačoviciach, pri prednáške dr. Juliusa Markoviča.

Môj výklad o Memorandume ctený čitateľ najde v tejto knižočke tak, ako bol čítaný na slávnosti a vytlačený v 66. čísle Národných Novín; podopĺňovaný je len niekoľkými punkty, najmä v poslednej tretine svojej. Pre *Pospolité Čítanie* takúto historiu bolo by treba populárnejšie podať. Ak by raz prišlo na nové vydanie knižky, proboval by som napraviť i tento jej nedostatok.

Memorandum národa slovenského

k vysokému snemu krajiny uhorskej, obsahujúce Žiadosti národa slovenského cieľom spravedlivého prevedenia a zákonom krajinským zabezpečenia rovnoprávnosti národnej v Uhrách, kroz národné slovenské shromaždenie v Turčianskom Sv. Martine dňa 6. a 7. júna roku 1861 vyslovené.

Keď ako Slováci v mene rovnoprávnosti národnej so žiadosťami našimi vystupujeme, nečiníme to preto, ako by sme snáď zásade svetom hýbajúcej a skrze prvých a najhorlivejších vlastencov našich v jej opravdivom smysle pojatej, — uznania vydobyť chceli; ale činíme preto: že podoba dáva jestotu veci, a nám Slovákom veľmi mnoho záleží na tom, aby podoba tá, v ktorej rovnoprávnosť národná z ohľadu nás v život uvedená byť má, i podstate veci samej, i cíteným skrze nás potrebám života zodpovedala.

A v tomto ohlade pred zákonodarným sborom vlasti našej, ku ktorému skutočnú dôveru vyslovujeme, hlásiť sa je vlastenecká a spolu i národná *povinnosť naša.*

Dejepis a národné podania naše hovoria nám, že my Karpatmi zakolesenej zeme tejto najstaršími obyvateľmi sme. Už dávno pred príchodom Maďarov, otcovia naši zem túto nazývali vlasťou svojou, už dávno pred tým viedli tuná dlhotrvanlivé a krvavé boje za národnú samostatnosť svoju oproti potlačovatelom západným, už dávno pred tým mali tuná mimo kvetúceho roľníctva a obchodu, mimo opevnených miest a hradov i štátnu sústavu, ktorej jednotlivé ustanovizne v ústave *Uhorska až dosiaľ udržaly sa.*

Príchodom Maďarov na prvom stupni vyviňovania svojho nachodivšie sa konfederácie plemien slovanských na zemi tejto zanikly a urobily miesto konfederácii novej, ktorá pod úbehom jedného stoletia ako krajina Uhorská pod korunou svätého Štefana v rade ostatných europejských štátov čestné miesto zaujala, a na vzdor devätstoletým pohromám i dosial podržala.

Spoločné hmotné i duchovné záujmy spojily plemená rozličné krajiny tejto, jako synov jednej spoločnej matky, v rodinu

jednu; — spoločná ich úloha: brániť vzdelanosť západnú proti barbarským národom východu, a spolu brániť a pre ďalšiu budúcnosť zachovať samostatnosť svoju oproti hltavému vplyvu západu, nachodila ich vždy hotových k službe človečenstva jednak so zbraňou v rukách na poli bitvy, jako i s múdrou radou v shromaždeniach krajinských.

I v šíku vojenskom, i v poradách spoločných rozumeli sa mužovia plemien týchto, pri všetkej rozličnosti jazykov, veľmi dobre; láska ku spoločnej vlasti a bratcrská dôvera medzi sebou bola ich najlepším tlmačom, žiadnemu z nich nenapadlo opovrhovať rečou plemena druhého, nenávidieť ju, žiadnemu nenapadlo zveľadenie vlastného plemena na záhube a vykorenení plemena druhého zakladať a osobitnosť svoju plemennú na oné miesto vysadzovať, na ktorom jedine sväté a všetkým plemenám spoločné záujmy vlasti stále a trvanlive udržať sa môžu.

V braterskej láske a svornosti plemien všetkých hlavný prameň životnej sily majúc, šťastne prekonala vlasť naša hrúzu pustošenia tatárskeho, prekonala šťastne i časy, v ktorých s jednej strany izlam, s druhej strany absolutizmus západný pohltiť ju hrozil; boje náboženské pretiahly

sa ponad ňou jako hrmavica, po ktorej príroda len krajšie sa rozzelenáva; ona trebárs ešte nie celkom, ale predsa z väčšej čiastky vyviazla z väzieb stredovekého feudalizmu, udeľujúc deťom svojim rovnoprávnosť osobnú; ba i jedenásťročné potlačovanie nemohlo v jej prsiach udusiť dych slobody. Akýže teraz, žiaľny, či radostný výsledok dostane sa jej za podiel, teraz, keď duchom času hýbajúca otázka národnosti v nej na rozlúštenie svoje čaká?

My si prajeme, aby otázka tá nestala sa nezhojiteľnou ranou spoločnej matky našej, ale aby stala sa jej neprebitným štítom, strely nepriateľské odrážajúcim.

Povedomie naše hovorí nám, že my Slováci práve tak národom sme, jako Maďari, alebo ktorýkoľvek národ druhý vlasti tejto; z čoho, keď len rovnoprávnosť národná a spolu i sloboda občianska nemá byť chimärou, prirodzeným spôsobom nasleduje to, že jako národ menej práva mať nemôžeme, ako ho má ktorýkoľvek národ druhý spoločnej vlasti našej.

A predsa keď na stav zákonitý z roku 1848 pozornosť našu obrátime, najdeme to: že nielen dávnejšie snemy od roku 1791., 1792., 1805., — ale i pozdejšie zákony, najmä od roku 183$^2/_6$, až po 1848 — jedine národ maďarský jako národ

uznávajú, jedine o reči maďarskej ako národnej a vlastenskej hovoria, jedine o zveľadenie národa maďarského a reči maďarskej sa starajú, — o nás žiadnej nerobiac zmienky, jako by nás, ktorí sme predsa najstarší dedičovia spoločnej vlasti tejto, vo vlasti našej ani nebolo.

Neuznanie toto je proti národným a občianskym právam našim namerená krivda, ktorú my hlboko a bolestne cítime; — je nepravosť, nad ktorou duch času výrok svoj už vypovedal, — a ktorá v snemovnej porade opravdivých vlastencov len jednohlasného zatratenia dôjsť môže.

My teda z ohľadu odstránenia krivdy tejto žiadame:

I. *Aby osobnosť národa slovenského a vlastenskosť reči slovenskej zákonom pozitívnym a inaugurálnymi diplomami uznaná*, a uznaním tým oproti zlomyselným útokom nepriateľov svornosti národov zabezpečená bola.

My národy považujeme za uprávnené osoby človečenstva, v ktorých ono, trebárs v rozličnej podobe, k určeniu svojmu, t. j. k dokonalosti sa vyviňuje.

Prirodzená vec je, že sa definície tejto z ohľadu nás samých, a v poťahu nášho k národom tým, s ktorými vlasť máme spoločnú, pevne držíme.

Akokoľvek u jednotlivca uznanie jeho osobnosti je prvou výminkou slobody a rovnoprávnosti občianskej, tak medzi národmi uznanie osobnosti národnej je prvou výminkou rovnoprávnosti národnej; ba práve táto posledná nesmyslom by bola tam, kde osôb národných, na ktoré by sa ona vzťahovala, niet, alebo kde osoby tie zákonitého uznania nemajú.

Centralizácia minulých jedenásť rokov neuznávala osobností národných: preto na miesto sľúbenej rovnoprávnosti dala národom rovnobezprávie.

My neveríme, že by mužovia tí, ktorých občania vlasti tejto jako zákonodarcov na snem krajinský poslali, znovuzrodenie centralizácie takej, trebárs v podobe ústavnej, docieliť chceli, a preto ešte raz v dôvere vlasteneckej opakujeme, že uznanie osobnosti národnej je prvou výminkou rovnoprávnosti národnej, je uhelným kameňom stavby ústavnej, ktorá jedine na prirodzenom, Prozretelnosťou božou danom základe pevne a trvácne k prospechu a blahu vlasti celej vystavená byť môže.

Že ale všetko, čo v materiálnom svete jestvuje, len v čase a v priestore jestvovať môže: preto potreba je:

II. *Osobnosť našu národnú uznať v priestore tom, ktorý ona jako súvislá*

nepretržená massa skutočne zaujíma, pod menom horno-uhorského slovenského Okolia, so zaokrúhlením stolíc podľa národností.

Žiadosť túto neodolatelnou činí sama podstata rovnoprávnosti národnej, bo žiaden národ nejestvuje len vo vidine, ale i v skutočnom svete.

Nie je teda dosť uznať osobnosť jeho v holej všeobecnosti, ale potreba je každý národ uznať tak, ako je vskutku, *v priestore tom, ktorý on zaujíma* a ktorý mu Prozretedlnosť božská vyznačila. Ba do protimluvy a nedôslednosti upadnul by ten, ktorý by osobnosť národa uznal, medzí ale tých, v ktorých osobnosť tá je a v ktorých ona skutočnou sa stáva, neuznal by.

Keď prez toľké stoletia v ústavnom Uhorsku dištrikty Kumánov a Jazygov, mestá hajdúcke, 10 obcí kopijníkov, 16 miest spišských a 44 stolice, navzdor ťažkostiam polohopisným, ako osobitnou municipálnou správou nadané korporácie, bez najmenšej nesnádze pre vlasť jestvovať mohly; keď pred rokom 1848 vlasť naša vo svojej vnútornej organizácii bez najmenšieho nebezpečenstva celosti a jednoty svojej na 4 dištrikty rozdelená byť mohla: nevidíme príčiny, prečo by jeden

súvislý celok tvoriaci národ slovenský, v priestore tom, ktorý mu príroda sama vyznačila a ktorý on skutočne i zaujíma, pri nastávajúcom organizovaní krajiny a stolíc, ktoré od teraz zasedajúceho snemu očakávame, ako jedno horno-uhorské *slovenské Okolie* vo vlasti našej miesta najsť nemohol — tým viac, že uznanie takéto skutočná rovnoprávnosť neomýlne predpokladá, a výhody z jednoty reči v jednom Okolí, jak pri správe politickej a súdno-právnej, tak najmä i pri zdarnom vývine slobody občianskej pochádzajúce silno odporúčajú.

Slovenské čiastky stolíc — Prešporskej, Tekovskej, Hontianskej, Gemerskej, Tornianskej, Abaujvárskej a Zemplínskej — národopisnou čiarou označené, môžu sa bez významných ťažkostí alebo jako nové župy usporiadať, alebo, kde to nemožno, súsedným slovenským stoliciam privteliť.

Utvorenie spôsobom horespomenutým jedného horno-uhorského *slovenského Okolia v dosavádnom politickom podelení Uhorska* žiadnej nerobilo by premeny, len tú: že na miesto mrtvých hraníc, na ktorých dosiaľ 4 dištrikty vlasti našej spočívaly, nastúpily by medze živé, nie ľubovoľou ľudskou, ale rečou a národ-

nosťou a tak vôľou božou a prírodou samou nezrušiteľne určené.

Pri príležitosti tejto musíme sa popredku ohradiť proti tej, so stránky bratov Maďarov nám všeobecne činenej námietke, že i v stoliciach slovenských, ako v Trenčíne, Orave, Turci, Zvolene, Liptove, Spiši a Šariši, značný počet Maďarov, najviac stavu zemianskemu prináležiacich, sa nachodí, tak že u nás národnosť maďarská a slovenská jedna na druhú navrstvené sú, z ktorej príčiny uznanie v jednom okolí obsaženej osobnosti národa slovenského v skutočnosti nemožným sa stáva.

Ano, pravda je, že v národe našom mnoho odnárodnelých synov sa nachádza; títo ale nie sú Maďari, ale sú synovia rodu nášho. I národ maďarský pred vystúpením veľkého Széchenyiho dosť počitoval synov takých, ktorí za čokoľvek inšie, len nie za Maďarov sa vydávali; ale mohutný duch času priviedol ich k poznaniu seba samých, aby znovu splynuli s národom, od ktorého sa boli odrazili; i my veríme, že ten istý duch času prebudí odrodilých synov našich k poznaniu bludu svojho a privedie ich nazpäť do lona národa a ľudu toho, z ktorého pošli.

Akokoľvek s jednej strany nemôžeme

predpokladať o hrdinskom národe maďarskom to: že by odrodilstvom naším sám seba obohacovať, hanbou našou národnou sám seba ozdobovať chcel; tak podobne s druhej strany o vlastenectve zákonodarného tela nášho ňemôžeme veriť to: že by v nadrečenom odrodilstve našom prekážku uskutočnenia rovnoprávnosti národnej nachádzať mohlo. Jestli by sa ale v týchto slovenských stoliciach jednotlivci inonárodní nachodili, títo si výsadné práva národné na ujmu všeobecnosti práve tak, ako jednotliví v neslovenských stoliciach bývajúci Slováci, osobovať nemôžu.

Ohradiť sa ďalej musíme oproti možnej námietke tej: ako by snahy po jednom slovenskom Okolí proti historickým právam *zákonmi* pozitívnymi zabezpečenej jednoty a celosti Uhorska smerovaly.

Už Štefan svätý v testamente svojom k synovi Emerichovi hovorí: »regnum unius linguae imbecille et fragile est« — už on zanecháva mu radu tú, aby šetril zvyky, mravy a obyčaje rozličných vo vlasti žijúcich plemien, už pod ním na základe rovnoprávnosti plemien založená bola jednota a celistvosť vlasti tejto; že ale plemená vyrástly v národy, povedomie osobnosti svojej majúce, že následkom toho

jednota a celistvosť vlasti našej nie viac v plemennej, ale v národnej rovnoprávnosti základy svoje hľadať musí, to nie je vina ani zásluha naša, ale je nutný výsledok pokroku toho, ktorý zo zákona božieho pôvod svoj berúc, na ceste svojej hrádzou zákony ľudskými kladenou zastaviť, alebo nazpäť odraziť sa nedá.

A pokrok tento neuznať znamenalo by neuznávať riadenia božieho v živote jednotlivých národov tak, ako vo vývine jednotlivých štátov zjavne sa označujúceho.

Len nedávno v dejinách italských videli sme, že zákon pozitívny a práva historické nemohly odolať udalostiam zo zákona a práva vyššieho pôvod svoj berúcim. Príklad severnej Ameriky učí nás, že hriech mravný, do ústavy štátnej zavinutý, skorej pozdejšie na ústave samej pomstí sa a že *mocou samej zákonitosti nedá sa utvoriť a udržať celok, ktorý ináče so zákonmi prirodzenými a mravnými nesúhlasí.*

My vlasť našu od podobného hriechu zachránenú mať chceme, vtedy, keď na základoch Štefanom svätým daných ďalej staväť a jednotu vlasti našej v podobe duchom času a potrebami života naznačenej utvorenú mať žiadame. Nám nie je dosť, aby len v artikuloch snemových stálo

»regnum indivisibile et propriam habens constitutionem«; my chceme viac, my chceme, aby jednota tá spočívala na základe mravnom, prirodzenom, zo samého života v pokroku času vyrastenom.

Ako sme už horevyššie podotkli, mravná povaha jednoty tejto záleží v opravdivej, nie zdanlive, ale skutočne, uznaním vskutku jestvujúcich osôb národov, prevedenej rovnoprávnosti národnej; lebo len takýmto spôsobom môže vlasť naša najsvätejšie záujmy národov v nej žijúcich v sebe sústredniť, len takýmto spôsobom môže im dať to, čoho mimo nej inde nenajdú, len takýmto spôsobom stane sa ona ich jednako milovanou matkou, ktorá práve preto, že žiadnemu z rovnorodých synov svojich prednosť pred druhým nedáva, bude sa môcť v čas nebezpečenstva na všetkých jednako opierať a od všetkých jednakú podporu, jednakú obeť požadovať.

My, ktorí v spoločnej minulosti národov vlasti tejto na spoločnú ich budúcnosť ukazujúci prst boží vidíme, ktorí cítime a povedomí sme si toho: že polohopisná povaha nami obývaného Hornouhorska, že každodenné striedavé materiálne i duchovné záujmy a každodenný vzájomný obchod, ba len i sväzky rodinné

a pokrevné s bratmi našimi Maďarmi nás v jeden tuhý sväzok spojujú; my nemôžeme byť protivníci celistvosti a jednoty vlasti našej. Nech teda v slovenskom, národ náš zosobňujúcom Okolí nehľadá nikto niečo iného, jako to, čo skutočne je, t. j. neomylnú výminku rovnoprávnosti národnej, ktorá zas je uholným kameňom jednoty vlasti našej.

III. Jestliže rovnosť je oná miera, ktorou sloboda a právo millionov občanov v živote občianskom skutočnými sa stávajú a všetkých údov obce v jeden harmonický celok, v jednu slobodnú obec spojujú; tým väčšia potreba je v jednej vlasti, ktorá harmonickým celkom národov v nej žijúcich byť má, práva národné a práva reči mierou touto rozmerať.

Podľa zásady tejto žiadame, aby v Okolí národ náš zosobňujúcom:

1) *Jedine a výlučne reč slovenská bola žlebom tým, ktorým tok života verejného, občianskeho, cirkevného a školského prúdiť sa má;* ona, jako obraz, ktorým národ sám sebe v ríši duchovnej spredmetňuje, ona jako jediný prostriedok, jediné dvíhadlo vzdelanosti národnej, nesmie byť v priestore národa svojho, v dome svojom, na užší okres, na úlohu slúžky obmedzená, ale musí byť práve tak upráv-

nená, jako život národa samého v medziach svojich uprávnený je.

Žiadame teda: aby vzhľadom na nás Slovákov, pri nastávajúcom sriadení krajiny a stolíc, v Okolí slovenskom *jeden odvolávací súd,* taktiež *aspoň jeden zmenkový súd,* pri ktorých by *úradná reč slovenská* bola, utvorený bol; aby pri *najvyššom súde krajinskom,* taktiež pri *najvyšších správnych dikasteriách mužovia obecnou mienkou slovenskou za národovcov slovenských uznaní,* nasledovne i v reči slovenskej dokonále zbehlí, *v pomere počtu obyvateľstva jako referenti s potrebným osobníctvom postavení boli,* ktorí by tam nielen úradné práce konali, ale spolu v čas potreby i záujmy slovenského národa zastávali.

To samé platí pri ustanovení *komisie k vedeniu záležitostí školských.*

2) Čo sa týče čiary tej, ktorá sa medzi rečou diplomatickou a našou rečou národnou vo vlasti našej tiahnuť má, v ohľade tomto musíme najskôr rozlúštiť otázku tú, čo je vlastne reč diplomatická.

Náhladom naším je ona medzi národmi rozličných jazykov »prostriedok spoločného usrozumenia sa«.

V tejto definícii jej medze samé od seba sa označujú, menovite označuje sa to, že

ona tam, kde nie je vlastnou rečou národa, nesmie si osobovať právo reči národnej; že nesmie ani na piaď zaujať pre seba z poľa toho, ktoré druhej reči národnej patrí; že jej medze a práva počínajú sa tam, kde výlučné medze a práva reči národnej prestávajú; tedy, aby sme poťažne na nás Slovákov hovorili, jej medze počínajú sa za medzami Okolia nášho slovenského, v dopisoch so stolicami neslovanskými, vo vnútornom úradovaní a vzájomnom úradnom obchode najvyšších správnych a súdnych vrchností krajinských, ktorých úkol na celú krajinu sa vzťahuje (nerozumejúc sem záležitosti stránok, ktoré vždy v patričnej reči národnej vyridzované byť majú), konečne na spoločnom sneme krajinskom, — nevytvárajúc pri tomto poslednom užívanie iných rečí krajinských.

My Slováci, ktorým na svornosti národov uhorských ďaleko viac, ako na vlastnej márnej chlúbe záleží, hotoví sme na slušné medze obmedzenú diplomatičnosť reči maďarskej vo vlasti našej uznať, nie ale preto, jako by sme snáď skrze to naduprávnenosť národnosti a reči maďarskej nad národnosťou a rečou našou uznávali, nie, — tak hlboko sme nepadli, ani jako národ tak hlboko padnúť nemô-

žeme, zreknúť sa hodnosti našej národnej nikdy nemôže byť úmyslom naším; ale preto, aby sme bratom našim Maďarom neodtajiteľný dôkaz podali toho, že k vôli svornosti národov uhorských my i v najsvätejších, Bohom daných a s nami zrodených právach našich samých seba, nakoľko to bez hrubej samovraždy možno je, zaprieť hotoví sme.

Podľa zásady vyše spomenutej žiadame a žiadať musíme:

3) Aby *snemové artikule* tie, ktoré sa s rovnoprávnosťou a slobodou národov nesrovnávajú, menovite art. 16: 1791, 7: 1792, 4: 1805, 3: 1836, 6: 1840, 2: 1844, 5. § 3: 1848 a 16. lit. e. 1848 *zákonom pozitívnym vyzdvižené boly.*

Niet národa, ktorý by v láske a žiarlivej pridŕžavosti sa k reči a národnosti svojej bratov našich Maďarov prevyšoval. A či srdcia a mysle naše tvorca sveta podľa iných pravidiel utvoril, ako srdcia a mysle Maďarov? Čo ich bolí, to bolí i nás; čo im pokladom je, to i nám pokladom je, práve tak drahým a neoceniteľným; i nám je reč naša najkrajšia, najľúbozvučnejšia, i nám je ona jediným prostriedkom vzdelávania sa národného, i nám je ona obrazom duchovného sveta nášho, a my tak dobre jako Maďari cí-

time to: že duch slobody a zápal vlastenecký v reči našej nám sa zjavujúci magickým spôsobom preniká a obživuje vnútornosti naše, kým naproti tomu ten istý duch, ten istý zápal v reči nevlastnej, v rúchu cudzom k nám prichádzajúci, nevlastným, cudzím sa nám byť vidí. Reč naša je tak tuho so slobodou našou občianskou a s vlastenectvom naším dovedna spojená, že ju v jej prirodzených medziach a právach len s týmito spolu potlačovať, alebo uznávať možno.

Žiadame ďalej:

4) Na sneme samom zhotovenú osnovu zákonov reči našej hodnovernú.

Žiadame:

5) Aby nám k náležitému politickému a právnemu vychovávaniu a vzdelávaniu slovenskej mládeže, v príhodnom meste slovenskom, akademia právnická, a mimo toho katedra reči a literatúry slovenskej na univerzite peštianskej na útraty krajinské založené boly, tým viac, že univerzita tá na horných, Slovákmi obývaných stranách Uhorska značné statky drží. Taktiež aby ústavy naše literárne z krajinských dôchodkov pomerne podporované boly.

6) Aby literárne i mravno-vzdelava-

teľné národné spolky právom slobodnej associácie zakladať a k cieľom tým potrebné príspevky sbierať nám vždy dovolené bolo.

7) Obciam slovenským v živle inonárodnom, jako i obciam inonárodným v stoliciach slovenských osihoteným a vyhraničiť sa nemohúcim, už následkom zásady samosprávy občianskej, náleží právo to: v obvode občianskeho života svojho reč svoju vlastnú užívať a národnosť svoju slobodne pestovať a vzdelávať. Nech nikto neobviňuje nás z prepiatosti, že reč našu vo vlasti našej, v rodisku našom a v priestore tom, v ktorom ona domácou je, jako dvíhadlo verejného občianskeho života nášho zabezpečenú mať chceme. My reč našu nikomu nenatískame: len to žiadame, aby reč naša zo svojho prirodzeného práva vytískaná nebola.

8) Žiadame, aby pri očakávanom reorganizovaní tabule veľmožov, jestli by sa také na základe záujmov stalo, pritom mimo iných záujmov i záujmy národností, a menovite našej slovenskej národnosti do ohľadu vzaté a pomerne zastúpené boly.

IV. Konečne osvedčujeme, že záujmy národa slovenského ohľadom slobody občianskej sú tie samé, sú jednostajné so

záujmami všetkých uhorských, z ohľadu slobody národnej ale so záujmami všetkých doteraz zákonmi utlačených nánárodov, menovite: Rusínov, Rumunov, Srbov a Chorvatov; tak že v priestore tom, ktorý národ slovenský obýva, úplne to isté žiada pre seba (ohľadom totiž národnosti a slobody), čo bratia Maďari skutočne už majú, a zato aj jedon za všetkých a všetci za jedného dobre stáť a bojovať chce.

Táto solidárnosť, s ktorou pred očami národov slobodných uhorských k záujmom slobody a národnosti sa hlásime, vynútená je utlačením národov nemaďarských.

Toto sú teda žiadosti naše, ktoré z ohľadu prevedenia rovnoprávnosti národnej snemu nášmu prednášame.

Bez uznania osobnosti našej národnej, bez vyznačenia Okolia toho, v ktorom osobnosť tá obsažená je, bez rovného práva rečiam a národnostiam v ich osobitných národopisných medziach, pre nás opravdivej rovnoprávnosti niet.

Opakujeme ešte raz, že rovnoprávnosť národná je svetoduchom prinesený základný kameň celosti a jednoty vlasti našej spoločnej; ona prebudená súc raz, neusne viacej, ale len zosilňo-

vať sa bude v povedomí národov; z jej ceny teda nič sa nemôže stiahnuť a odjednať, ako sa nemohlo odjednať z ceny nekdajších kníh sibylinských: historia ale učí nás, že v osudných dobách národov alebo štátov zameškaná príležitosť nikdy sa viacej nevráti.

Heslo naše je: *jedna, slobodná, konštitucionálna vlasť, a v nej sloboda, rovnosť i braterstvo národov!*

V Turčianskom Sv. Martine, dňa 7. júna 1861.

Následkom uzavretia slovenského národného Shromaždenia v T. Sv. Martine:

Ján Francisci v. r., predseda slov. nár. shromaždenia. Vilém Paulíny-Tóth v. r., zapisovateľ. Ján Gottschár v. r., opát a školský radca. Štefan Závodník v. r., farár a dekan. Alexander Pongrác v. r., farár a dekán. Dr. Miloslav Hurban, ev. a. v. farár. Štefan Daxner v. r., statkár a pravotár. Ondrej Michal Mudroň v. r., doktor práv. Štefan Hyroš v. r., farár. Sámuel Novák v. r. Ján Moravčík v. r. Ľudevít Turzo-Nosický v. r. Ondrej Hodža v. r., ev. farár. Ján Jesenský v. r. Ďorď Matúška v. r. Ján Palárik v. r., duchovník a spisovateľ.

Pospolité Čítanie.

Slovenský národ je obdarený, rád sa učí, rád číta. Mnoho príkladov vidíme v cudzine, že Slovák zdarne konkurruje so svojím precibreným konkurrentom a domôže sa vehlasu, blahobytu. — A predsa tu doma k ničomu prísť nemôže. Je všade odtískaný, ponižovaný, sdieraný a klamaný. — Hja, Slovák v cudzine naučil sa, ako svet beží, doma ho ohlupuje škola. Naše školy nám pozatvárali, v ktorých krásne rozviňoval sa um a vedochtivosť. V terajších školách deti naše sa dobre nevyviňujú, preto ako zrelí neprídu k pravému povedomiu a vzdelaniu. Nevzdelaná massa samostatne nemyslí, nepochopí svojho záujmu, slovom, nejde vopred. Terajšia výchova detí cieli na odcudzenie od svojho národa, na uspávanie, aby zabudly svoju vlastnú bytnosť.

Nuž tu je potrebné dobré čítanie, poučenia, rady, pokyny, príklady zo života, lebo príklady najviac priťahujú. Musíme nahradiť ľudu to, čoho mu škola nepodáva, musíme národu po-

dávať poučné, ľahko srozumiteľné, pútavé poučovania z hospodárstva, záhradníctva, ovocinárstva, včelárstva, učiť ho užitočnému chovu a opatere dobytka, drúbeže, učiť ho najvýhodnejšie spracovať mlekárske výrobky, poukazovať na pokroky v remeslách, v priemysle a obchode, obznámiť ho s terajšími vymoženosťami na poli praktických vied, elektriky, načrtať a oceniť umenie výtvarné nášho ľudu, vylíčiť jeho báječnú zručnosť, krásochuť, vkus, porozumenie, — obznámiť ho s jeho historiou. Národ musí poznať seba i svoje vlastnosti, dobré i zlé, aby bol hrdý na svojich predkov, na svojich výtečníkov, aby sa videl ako v zrkadle, porovnával sa s druhými národmi a snažil sa vždy za vyšším a vyšším. »Čo dokázali iní, dokážeme i my.«

Ako mnoho pracuje sa mimo Uhorska na výučbe ľudu! Koľko večerných kursov býva dávané po väčších mestách slávnymi professormi, učiteľmi, privátnymi ľuďmi pri znamenitých pomôckach obrazových, kinematografických, svetelných, len aby prednáška bola zaujímavejšou, dobre pochopenou. Ba zakladajú sa ľudové univerzity veľkým nákladom

pre šírenie nauky ľudu pospolitého v Amerike. — Vo Švédsku, Dánsku takéto naukobehy už dávno sa vydržiavajú, v Rusku šíri sa v širokých rozmeroch popularizovanie naúk. Len u nás je tma. Neprirodzenou výučbou, politikou šíri sa u nás neumelosť, zatemnelosť, tuposť.

Ako krásne začal šíriť známosti na poli hospodárskom pán farár Slávik! Jeho hospodárske (1898—1890) prednášky sú mnohosľubným začiatkom pre vzdelávanie ľudu.

Medzery školskej výučby zaplniť uzavrela správa Kníhtlačiarskeho účast. spolku v Turčianskom Sv. Martine. Bude vydávať pod menom

Pospolité Čítanie

sbierku lacných, poučných kníh z oboru hospodárstva, priemyslu, obchodu, remesiel, dejepisu a vzdelanostných otázok, týkajúcich sa slovenského širokého obecenstva. Náš programm je šíriť známosti, ktoré maly by byť osvojené v školách a sú v živote praktickom nevyhnutne potrebné pre rozšírenie vzdelanosti nášho ľudu.

Bár by naša snaha korunovaná bola dobrým výsledkom a naše »Pospolité Čítanie« rozšírilo sa v národe.

VI. **Kniha veršov I.**
Cena: na jemnom papieri K 3·—, viazaný K 4·20 (poštou o 20 hal. viac).

VII. **Suchá ratolesť.** Román.
Cena: na jemnom papieri K 3·20, viazaný K 4·40 (poštou o 20 hal. viac).

VIII. Novelly: **Búrka v zátiší, Pančava, V malom meste, Husľa, Podivíni.**
Cena: na jemnom papieri K 3·—, viazaný K 4·20 (poštou o 20 hal. viac).

IX. Novella, rozprávky a črty: **Zajatý cezarevič, Zločin a pokánie, Jarný mráz, Duchovia sudov, Volosko — Venecia.**
Cena: na jemnom papieri K 3·40, viazaný K 4·60 (poštou o 20 hal. viac).

X. **Črty a kresby.**
Cena: na jemnom papieri K 3·20, viazaný K 4·40 (poštou o 20 hal. viac).

Sobrané Spisy
Martina Kukučina.

Dosiaľ vyšly nasledujúce svázky:

Svázok I.: *Z teplého hniezda. Neprebudený. Tichá voda. Keď báčik z Chochoľova umre . . . Slepá kura a zrno.*

Svázok II.: *Dedinský román. Mišo. Zakáša — darmo je! Rekrúti. Na podkonickom bále. Tiene i svetlo. Sviatočné dumy.*

Svázok III.: *So stupňa na stupeň. Dies irae. Na svitaní. Rysavá jalovica.*

Svázok IV. v tlači.

Cena každého svázku: K 2·—, viazaný K 3·20 (poštou o 20 h., rekommandovane o 45 h. viac).